

Forskningsarbejdet ved FAOS

1.1.1999-30.6.2000

FAOS - *Forskningscenter for Arbejdsmarkeds- og Organisationsstudier* - er et forskningscenter ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet. FAOS har specialiseret sig i studiet af arbejdsmarkedsforhold i dansk, nordisk og europæisk sammenhæng. FAOS blev etableret som center per 1. januar 1999, men har fungeret som en forskningsgruppe ved Sociologisk Institut siden 1. januar 1990.

I det følgende gennemgås med udgangspunkt i det 5-årige forskningsprogram for perioden 1.1.1999 til 31.12.2003 aktiviteten ved FAOS fra starten af det nye forskningsprogram primo 1999 til medio 2000.

1999 var i høj grad karakteriseret af at være et overgangsår fra det tidligere forskningsprogram *Den danske aftalemodel i nationalt og internationalt perspektiv* til det nye program *Mod multiniveau regulering af arbejdsmarkedsrelationerne*. Da der er tale om en klar kontinuitet i overgangen fra det ene program til det andet, har vi i denne første rapport om arbejdet med det nye forskningsprogram behandlet den samlede forskningsaktivitet ved FAOS i perioden.

Forskningsprogrammet for 1999-2003, *Mod multiniveauregulering af arbejdsmarkedsrelationerne*, fokuserer på ændringer i overenskomstsyste­met og organisationsstrukturerne samt i relationerne mellem parterne på arbejdsmarkedet og det politiske system med udgangspunkt i henholdsvis et lokalt (virksomheder), et nationalt og et internationalt (europæisk) analytisk niveau.

Multiniveau regulering afspejler den kompleksitet, der præger dagens og fremtidens arbejdsmarked, *hvor* der både findes individuelle aftaler, kollektive overenskomster og lovgivning, *hvor* der både er tendenser til centralisering, decentralisering og internationalisering, og *hvor* der er mange aktører med forskelligartede interesser, præget af nye normer og værdier.

Det har i etableringsfasen været en væsentlig opgave at foretage en konkretisering af det generelle ideoplæg, der ligger i programmet, gennem formuleringen af konkrete forskningsprojekter. Det er et arbejde, der hænger nøje sammen med den samlede finansiering af forskningscenteret. I den 5-årige periode er grundfinansieringen af forskningsprogrammet en bevilling fra Arbejdsministeriet og Forskningsministeriet på 1,990 mio. kr. per år og fra Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd på 0,6 mio. kr. per år. FAOS' forskningsprogram 1999-2003 er således udviklet efter princippet om, at der gives en offentligt finansieret grundbevilling på 2,6 mio. kr. pr. år i 5 år til starten på centeret. Men der lægges samtidig op til, at der sikres en ekstern finansiering derudover. Det er et almin-

deligt anvendt princip for alle offentlige forskningsinstitutioner. Men der kan være forskel på omfanget af den eksterne finansiering. Vi har kalkuleret med, at der i FAOS som minimum skal en yderligere bevilling på ca. 50 pct. af grundbevillingen til for at dække hovedområderne inden for forskningsprogrammet. Det svarer til et samlet budget for FAOS' forskningsvirksomhed på ca. 4 mio. kr. om året.

Der er tale om en model, som stadig vil forudsætte vanskelige prioriteringer. En mere tilfredsstillende finansieringsmodel, som giver plads til en bredere og frem for alt mere dybtgående dækning af vores forskningsfelter, vil forudsætte en 100 pct. merfinansiering oven i grundbevillingen, så der i alt er godt 5 mio. kr. til rådighed.

Der skal således sikres ekstern finansiering på mellem 1,4 og 2,6 mio. kr. om året. Det har derfor været en væsentlig bestræbelse i den første del af en nye programperiode at arbejde på at sikre en sådan ekstern finansiering. Vi har dels søgt at opnå støtte til konkrete projekter. Dels søgt at få gennemført en mere permanent finansieringsordning baseret på bidrag fra arbejdsmarkedets parter. Mens det har vist sig muligt at få midler i et tilfredsstillende omfang til mindre projekter, har det været vanskeligere at komme igennem med en mere langsigtet løsning. En sådan løsning arbejdes der fortsat ihærdigt på.

Projektstøtten vil fremgå af den nedenstående gennemgang af de forskellige forskningsfelter. Som situationen tegner sig medio 2000, vil vi i løbet af den 5-årige forskningsperiode med grundbevillingen og de forventede supplerende bevillinger være i stand til at dække forskningsprogrammet bredt, ligesom det formentlig vil være muligt at få gennemført to nye ph.d.-projekter. Hovedretningen i de igangsatte og planlagte projekter vil ligeledes fremgå af nedenstående gennemgang.

Forskningsarbejdet i FAOS er organiseret omkring to hovedspor. Det første spor handler om på det nationale, lokale og internationale niveau at registrere og analysere de aktuelle tendenser i arbejdsmarkedsrelationernes udvikling. Analyserne præsenteres løbende i form af artikler i såvel videnskabelige som mere praksisorienterede tidsskrifter og blade. Det gælder fx forskningscenterets analyser under overenskomstrunderne i Danmark. De offentliggøres undervejs i ugebrevet Mandag Morgen, hvorefter en samlet analyse udsendes på dansk som et FAOS-forskningsnotat og på engelsk som et kapitel i European Trade Union Institutes årbog om de kollektive overenskomstforhandlinger i de europæiske lande.

Vi lægger i FAOS meget vægt på denne del af vores virksomhed, der betyder, at der sker en systematisk afdækning af hovedbegivenhederne i arbejdsmarkedsrelationerne. Det er en form for analytisk registrering, som ikke foretages af andre. Og det er et arbejde, som har direkte relevans for aktørerne i organisationerne, i

virksomhederne og i det politisk-administrative system. Dermed understreges det, at vi lægger stor vægt på at fastholde og udvikle relationerne med parterne på arbejdsmarkedet.

Det andet hovedspor er arbejdet med konkrete forskningsprojekter inden for forskningsprogrammets hovedområder. Der er tale om både teoretisk og empirisk baserede undersøgelser, som går mere i dybden end de aktuelle analyser, men som i høj grad er en forudsætning for, at disse analyser kan kvalificeres. Resultaterne offentliggøres i form af forskningsnotater, artikler og bøger.

Undersøgelserne udføres både af seniorforskerne ved FAOS og af kandidatstipendiater, som gennemfører ph.d.-projekter.

Vi lægger i FAOS stor vægt på at gennemføre analyser i samarbejde med kolleger på forskningsinstitutioner i en række lande. Vi har således gennem det seneste tiår været med til at udvikle en række internationale forskernetværk og har derigennem bidraget til en række antologier. Derudover tilstræber vi at få offentliggjort artikler i internationalt anerkendte fagtidsskrifter med såkaldt refereeordning, dvs. at der gennemføres en anonym, faglig vurdering som forudsætning for optagelse af en artikel. Som det fremgår af nedenstående gennemgang, har vi i 1999-2000 i væsentligt omfang levet op til disse krav.

Medarbejderne ved FAOS har i perioden deltaget i en række møder for internationale forskernetværk samt i et stort antal konferencer, kongresser og seminarer – fortrinsvis i udlandet.

Et væsentligt element i det internationale samarbejde er, at FAOS fungerer som dansk nationalcenter under European Industrial Relations Observatory (EIRO – www.eiro.eurofound.ie). FAOS bidrager i den sammenhæng løbende med artikler til denne europæiske database om udviklingen i de danske arbejdsmarkedsrelationer. Det er på fjerde år, at FAOS varetager denne opgave.

Der er medio 2000 følgende medarbejdere ved FAOS:

Jesper Due, centerleder, mag. art. & fil.dr.
Jørgen Steen Madsen, forskningsleder, mag.art. & fil.dr.
Carsten Strøby Jensen, lektor, mag-art & dr.scient.soc.
Steen E. Navrbjerg, forskningsadjunkt, ph.d., mag.art.
Nikolaj Lubanski, forskningsadjunkt, ph.d., mag.art.
Søren Kaj Andersen, kandidatstipendiat, mag.art.
Mikkel Mailand, kandidatstipendiat, cand.scient.
Jens Emmeche, forskningsassistent, cand.scient.pol.
Hans-Henrik Grieger, forskningsassistent, cand.techn.soc. (til 30.6.00)
Carsten Jørgensen, informationsmedarbejder, cand.phil.

Niels Kristian Nielsen, studentermedhjælp, bac.scient.soc.
Martin Greve, studentermedhjælp, bac.scient.soc.
Cecilie Wehner, studentermedhjælp, stud.scient.soc.
Lene Askgaard Hyldtoft, studentermedhjælp, bac.scient.pol.(fra 1.10.99)
Victor Makarov, studentermedhjælp, bac.scient.pol. (fra 1.5.00)

Arbejdet med forskningsprogram 1999-2003:

Mod multiniveau regulering af arbejdsmarkedsrelationerne

I det følgende gennemgås arbejdet med de fem projektfelter med udgangspunkt i en kort beskrivelse (i kursiv) af indholdet i programmet for det enkelte felt. Opdelingen i projektfelter relaterer sig dels til multiniveau reguleringens tre hovedniveauer: det nationale (projektfelt 1 og 2), det internationale (projektfelt 4) og det lokale niveau (projektfelt 5), dels til analyser med afsæt i empirisk orienterede problemstillinger (projektfelt 1, 2, 4 og 5) i forhold til analyser med et fortrinsvis teoretisk perspektiv (projektfelt 3).

De fleste forskningsprojekter, der gennemføres ved FAOS vil have et såvel teoretisk som empirisk indhold og samtidig bevæge sig på flere niveauer. Det ligger i selve begrebet multiniveau regulering, at de undersøgte problemstillinger som regel vil gøre sig gældende på flere niveauer og ofte have både nationale, lokale og internationale implikationer. Men alligevel vil de fleste projekter have et tydeligt afsæt i et af niveauerne og samtidig fremstå som enten empirisk funderet eller med et mere direkte teoretisk formål. Og placeringen af de enkelte projekter og de publikationer, der er offentliggjort i perioden, er sket i overensstemmelse hermed.

Projektfelt 1

Multiniveau reguleringens konsekvenser for den danske aftalemodel

Systemet for regulering af arbejdsmarkedsrelationerne udsættes i dag for et dobbelt pres. Dels fra udviklingen af en international regulering, først og fremmest på europæisk niveau. Dels fra tendensen til decentralisering af beslutninger om løn- og arbejdsforhold fra det nationale til det lokale niveau. Det er en grundantagelse, at den danske aftalemodel gennem disse processer ændres fra at være en model domineret af det nationale niveau i overenskomstforhandlingerne til en model, der i højere grad er multiniveau reguleret.

1.1 Overenskomstforhandlinger- og organisationsændringer 1998-2003 – analytisk registrerende følgeforskning

Konsekvenserne af denne multiniveau regulering undersøges gennem en række projekter. Bl.a. beskrives og analyseres løbende overenskomstforhandlinger og organisationsændringer i Danmark 1998-2003. I den sammenhæng har vi offentliggjort analyser i samarbejde med *Mandag Morgen* og har udgivet forskningsnotater med samlede analyser og artikler vedr. både OK99 og OK2000. Vi har desuden gjort det lettere for interesserede at følge udviklingen i arbejdsmarkedsrelationerne gennem vores nye hjemmeside, hvor vores egne artikler og kommentarer løbende offentliggøres, og hvor der er links til artikler om, hvad der sker på området fra dag til dag.

1.2 Konflikt og konsensus. Fra OK98 til OK2000 - perspektiverne for den danske aftalemodel

Et særligt projekt i denne sammenhæng startede allerede i 1998 støttet af Arbejdsministeriet samt LO og DA. Det var en analyse af OK98 under titlen *Storkonfliktens perspektiver*. På baggrund af interview med en række af hovedaktørerne i forhandlings- og konfliktforløbet er foretaget en analyse af den danske aftalemodels krisetendenser, som de tegnede sig i kølvandet på konflikten i 1998. Vi lagde os på forhånd fast på først at offentliggøre resultaterne fra undersøgelsen efter afslutningen af OK2000 for at undgå utilsigtede påvirkninger af forhandlingsforløbet. Det var så meningen, at der skulle udsendes en bog med et kort afsluttende kapitel om OK2000. Men det viste sig, at dette forhandlingsforløb indeholdt så store selvstændige perspektiver set i forhold til aftalemodellens fremtid, at vi efter samråd med parterne, der støttede det oprindelige projekt, har besluttet at foretage en ny interviewrunde om OK2000. Denne runde er startet i foråret 2000 og vil blive afsluttet i efteråret. Derefter forventes en samlet monografi om krisetendenserne i overenskomstsyste­met, som de kom til udtryk i 1998, og forsøget på at vende udviklingen med OK2000 offentliggjort primo 2001.

Analysen undersøger tesen om, at institutioner først og fremmest udvikler sig gennem kriser, hvor der sker en tilpasning af strukturer og handlingsformer på baggrund af det ydre pres. Men samtidig understreges, hvordan aktørernes egne strategiske valg har betydning for denne tilpasning. (*Jesper Due og Jørgen Steen Madsen*).

1.3 Septemberforligets perspektiver – Den danske aftalemodels problemer og muligheder set i historisk belysning

I anledning af 100 året for Septemberforliget benyttede vi lejligheden til i 1999 at gennemføre en analyse, der både tegnede den historiske udvikling, den øjeblikkelige status og de fremtidige muligheder og udfordringer for den danske aftalemodel. Resultatet af analysearbejdet er blevet offentliggjort (eller er under offentliggørelse) dels i en mindre selvstændig publikation udgivet af DA og LO, dels i en række artikler. Vi har også vurderet Septemberforliget i en handlingsteoretisk sammenhæng ved at analysere den første hovedaftale som et resultat af parternes

– og herunder ikke mindst arbejdsgivernes - strategiske valg. Det er sket gennem to artikler. Den første er offentliggjort på dansk (se Due et al. i Andreasen et al. red. 1999). Den anden, udvidede analyse er under offentliggørelse i det engelske tidsskrift *Historical Journal of Industrial Relations*.

Denne måde at analysere historiske fænomener på ved hjælp af moderne sociologisk handlingsteori har haft som formål at opnå ny viden om sammenhængen mellem omgivelsesfaktorer og aktørernes valg, om hvorfor og hvordan aktørerne vælger. Vores antagelse om de strategiske valgs afgørende betydning er herigen- nem blevet styrket. (*Jesper Due, Jørgen Steen Madsen, og Carsten Strøby Jensen*).

1.3.1 En sammenligning af den danske og den svenske aftalemodel fra 1890'erne til 1990'erne

I forbindelse med arbejdet med Septemberforliget har vi foretaget en komparativ analyse, der sammenligner opkomsten og udviklingen af den danske og den svenske aftalemodel. Artiklen med titlen "Varför är den danska avtallsmodellen annorlunda än den svenska?" er offentliggjort i antologien "Har den svenska modellen överlevt krisen? Utvecklingstendenser i arbetslivet inför 2000-talet" udgi- vet af Arbetslivsinstitutet som et led i et større svensk forskningsprojekt om per- spektiverne for den svenske model.

Dette arbejde har givet et eksempel på, hvordan den komparative analyse ikke mindst giver et nyt perspektiv til forståelse af forholdene i ens eget land. Analy- sen har vist, at den største forskel mellem den svenske og den danske aftalemodel synes at være den svenske models politiske systemafhængighed i forhold til den danske models uafhængighed. Parternes stærke uafhængighed i Danmark har i det lange perspektiv medvirket til en effektiv og kontinuerlig tilpasning til de skiftende vilkår, mens det svenske aftalesystems stærke bånd til statsmagten har ført til flere brud og en mere dybtgående krise for aftalemodellen – specielt i 1990'erne. (*Jesper Due og Jørgen Steen Madsen*).

1.4 Fagbevægelsens struktur – en analyse af organisations- og strukturændringer i den danske fagbevægelse 1950-2000 i et komparativt perspektiv

I foråret 2000 har vi gennemført en analyse af ændringer i fagbevægelsens struk- tur i perioden 1950 til 2000. Arbejdet er et led i et komparativt forskningsprojekt, hvor FAOS dels skal forestå analyserne af den danske udvikling, dels bidrage med en tværgående analyse i samarbejde med den østrigske arbejdsmarkedsfor- sker Franz Traxler – specielt med henblik på betydningen af koalitioner. Resulta- terne vil blive offentliggjort i en antologi i løbet af 2001.

Undersøgelsen har som formål at påvise, hvilke forhold der betinger sammen- lægninger (eller mangel på samme) mellem faglige organisationer. Det handler bl.a. om betydningen af ændringer i erhvervsstruktur og arbejdsstyrke og om samspillet mellem strukturudviklingen og ændringer i overenskomstsyste- met. (*Jesper Due, Jørgen Steen Madsen og Martin Greve*).

1.4.1 Organisations- og aftaleforhold i højteknologiske virksomheder

Vi søger i FAOS at udvikle dette projekt gennem ekstern finansiering til en mere dybtgående undersøgelse af fagbevægelsens struktur - herunder betydningen af økonomiske og teknologiske samt politiske forandringer, der bl.a. har medført en opblødning af grænserne dels mellem de traditionelle sektorer for henholdsvis service og industri dels mellem den offentlige og den private sektor. Tendenserne til individualisering af aftalerne om løn- og arbejdsforhold skal efterspores – herunder omfanget af nye former for aflønning og frynsegoder som eksempelvis aktieoptioner. Vi vil generelt følge udviklingen på dette område gennem programperioden, men vil kun kunne realisere et mere omfattende projekt, hvis der kan opnås supplerende ekstern finansiering. (*Jesper Due, Jørgen Steen Madsen og Steen E. Navrbjerg*).

Herudover er med hovedvægt på projektfelt 1 planlagt yderligere to konkrete projekter:

1.5 Den danske Model II

Vi vil i løbet af den 5-årige programperiode – formentlig i 2002 – foretage en omfattende revision og ajourføring af vores værk fra 1993, *Den danske Model*. Det gælder for det første en ændring af analysen af aftalemodellens opkomst og udvikling i lyset af nyere viden og for det andet en supplerende undersøgelse af forløbet af overenskomstforhandlingerne i 1990'erne. Vores institutionelle og processuelle analyse fra første udgave vil blive suppleret med en større inddragelse af output-siden samt af samspillet mellem overenskomstforhandlinger og makroøkonomi. Analysen vil munde ud i en diskussion af perspektiverne for aftalemodellen under ændrede vilkår i 2000-tallet. Den samlede revision vil blive præget af den ajourføring, som vil blive foretaget af bogens to teoretiske kapitler i overensstemmelse med arbejdet inden for projektfelt 3. (*Jesper Due, Jørgen Steen Madsen og Carsten Strøby Jensen*).

1.6 Det offentlige aftalesystem i historisk perspektiv

Vi vil desuden i programperioden – formentlig i 2003 – udgive en samlet analyse af det offentlige aftalesystems historie i Danmark. Der foreligger allerede et ikke-publiceret manuskript på ca. 500 sider, der omfatter starten på de offentligt ansattes organisering i Danmark, etableringen af de første aftalelignende forhold samt udviklingen frem til slutningen af 1940'erne. Den nyere historie fra 1969 og frem har vi beskrevet i tidligere værker som *Når der slås søm i* og *Forligsmagerne*. Vedrørende 1950'erne og 1960'erne har vi indsamlet et omfattende dokumentarisk materiale samt foretaget en række interview. Derfor er banen ryddet for en gennemskrivning af det samlede materiale på baggrund af en nyudviklet teoretisk optik, som kan hentes fra de senere års forskning, herunder flere af ph.d.-projekterne, der er gennemført i FAOS-regi.

Det vil være en forudsætning for at nå at færdiggøre denne samlede undersøgelse, at der opnås en supplerende bevilling, der kan styrke de personlemæssige ressourcer. (*Jesper Due, Jørgen Steen Madsen, Søren Kaj Andersen og Jens Emmeche*).

Projektfelt 2

Partssamarbejdet og den politiske regulering i den danske model

Der har i Danmark udviklet sig et konsensus-princip, hvorefter gennemførelse af lovgivning med relevans for arbejdsmarkedet og ændringer af administrativ praksis ikke sker uden inddragelse af arbejdsmarkedets parter. Parterne har fået indflydelse, fordi de direkte repræsenterer de områder, der søges reguleret, og dermed på den ene side kan sikre implementering og overholdelse af de indførte regler og på den anden side garantere en vis funktionalitet. Forudsætningen for indflydelse er, at parterne ikke alene optræder som lobbyister, men også lever op til et overordnet samfundspolitisk ansvar. Spørgsmålet er, om parterne under ændrede vilkår kan fastholde konsensus-princippet.

I 1990'erne har der været tendenser både i retning af en forøget og en formindsket partsinddragelse. I arbejdsmarkedspolitikken synes inddragelsen at have været stigende i starten af årtiet, men faldende i slutningen. Samtidig er parterne i højere grad blevet inddraget i nye områder, fx social- og erhvervspolitikken. Den fremtidige udvikling synes ikke at være entydig. Relationerne mellem parterne og det politiske system er blevet kompliceret af, at de kollektive overenskomster har fået et direkte arbejdsmarkeds- og socialpolitisk indhold. Det øger politikernes interesse i at blande sig i det overenskomstmæssige område. Det har medført interessespændinger, der forstærkes af, at arbejdsmarkedspolitikken er blevet et væsentligt politisk reguleringsinstrument.

Disse processer søges undersøgt gennem projekter om partssamarbejdet og den politiske regulering i den danske model.

2.1 Den danske model regionalt og lokalt

Det første år af programperioden – 1999 – markerede samtidig afslutningen på forskningsprojektet om den danske model regionalt og lokalt – en analyse af parternes indflydelse på arbejdsmarkedspolitikken dels gennem de regionale arbejdsmarkedsråd, dels gennem repræsentation i bestyrelsen for diverse arbejdsmarkedsrelaterede uddannelsesinstitutioner. Ultimo december 1999 afleverede Mikkel Mailand sin ph.d.afhandling, *Den Danske Model Lokalt og Regionalt – konsensus og samarbejde i arbejdsmarkedspolitiske netværk*, til bedømmelse. Den blev godkendt i juni 2000 med forventet forsvar i sensommeren.

Hovedvægten i denne undersøgelse ligger på det regionale/lokale niveau, men tager afsæt i det nationale partssystem omkring udviklingen, implementeringen og administrationen af arbejdsmarkedspolitikken, som den er foregået gennem 1990'erne. Teoretisk suppleres den traditionelle Industrial Relations-teori bl.a. med Governance-tilgangen, herunder policy netværk.

Det er denne afhandling, der - sammen med vores analyser af overenskomstsystemets udvikling - har skærpet vores interesse for at gennemføre en mere omfattende undersøgelse af partsrepræsentationen i den danske model, dvs. udviklingen i relationerne mellem arbejdsmarkedets parter og det politiske system.

2.2 Partsrepræsentationen i den danske model

Formålet er *at* afdække den proces, hvori såvel arbejdsmarkedspolitik som social- og erhvervs politik er blevet områder, hvor politikerne søger at inddrage parterne, *at* indkredse udviklingen i overenskomsternes bredde, samt *at* vurdere ændringer i relationerne mellem parterne og det politiske system som følge af den større overenskomstbredde og partsinddragelse i nye politikområder. Udgangspunktet er arbejdshypoteser om, *at* politikernes interesse i at blande sig i partssystemets hovedområder (overenskomstforhandlinger, regulerende lovgivning og arbejdsmarkedspolitik) øger muligheden for interessestridigheder med partsrepræsentanterne, *at* forudsætningen for parternes fortsatte indflydelse er deres evne til at optræde som partnere for det politiske system snarere end som lobbyister, og *at* der opstår barrierer for udviklingen af partsindflydelsen i retning af et større ansvar for de arbejdsmarkedsrelaterede velfærdsydelse gennem enkeltorganisationers behov for en mere direkte interessevaretagelse.

Inden for de givne økonomiske rammer kan der i de kommende år gennemføres en generel analyse af de nævnte forhold, som også til dels vil blive berørt i den ovenfor omtalte revision af *Den danske Model*. En mere dybtgående undersøgelse vil forudsætte tilførelse af ekstra eksterne midler. Da det er et område, som vi i FAOS prioriterer særdeles højt, vil vi forsøge at sikre en sådan supplerende finansiering, herunder til en evt. gennemførelse af et ph.d.-projekt. (*Jesper Due, Jørgen Steen Madsen og Mikkel Mailand*).

Projektfelt 3

Fra Industrial Relations til Employment Relations.

Der er sket væsentlige ændringer på arbejdsmarkedet, i organisationerne og i arbejdsmarkedsrelationerne i de seneste tre årtier. Ændringer, som gør det nødvendigt at revurdere de analytiske rammer for studier i arbejdsmarkedsforhold. De eksisterende teoretiske tilgange har udgangspunkt i arbejdsmarkedet som et "Industrial Relations" system med fagforeninger, arbejdsgiverorganisationer og det politiske system på det nationale niveau som de afgørende aktører i regule-

ringen af arbejdsmarksrelationerne. Disse tilgange har derfor haft vanskeligt ved at forklare de nye institutionelle rammer, der afspejler arbejdsmarkedsrelationer, hvor forhandlinger om reguleringen af løn- og ansættelsesvilkår er blevet både decentraliseret og internationaliseret – en situation som vi karakteriserer som multiniveau regulering af arbejdsmarkedet. Det er på denne baggrund et væsentligt mål med FAOS' forskningsvirksomhed at arbejde med en teoriudvikling med udgangspunkt i arbejdsmarkedet som et "Employment Relations" system, hvor der ikke blot fokuseres på nationale regulerings- og forhandlingsprocesser, men tillige på lokale og overnationale processer. Et særligt tema for teoriudviklingen er samspillet mellem niveauerne.

I denne sammenhæng er det en væsentlig opgave inden for dette projektfelt at bidrage til den grundvidenskabelige indsigt om forhandlinger, regulerings- og styreprocesser i komplekse sociale systemer og organisationer. Det vil bl.a. blive gjort med udgangspunkt i eksisterende teoridannelser med relevans for forskningsfeltet som fx *korporatisme*, *governance* og andre former for styrings- og netværksteorier samt *institutionalisme*, herunder såvel de tidligere bidrag inden for IR-tilgangen som nyere bidrag inden for samfundsvidenskaberne. Vi vil desuden fortsætte udviklingen af en forhandlingsteori med udgangspunkt i vores tidligere analyser af uformelle relationers og koalitioner betydning i forhandlingssystemer.

Egentlig er det grundlæggende teoretiske arbejde ved FAOS knyttet til de enkelte forskningsprojekter under de øvrige projektfelter. Det er en et væsentligt udgangspunkt for vores forskningsvirksomhed, at diskussion af eksisterende teorier, udvikling af teoretiske redskaber og forsøg på at videreudvikle teorier skal foregå i sammenhæng med de empirisk forankrede forskningsprojekter. Vores *raison d'être* er evnen til at foretage anvendelige perspektiverende analyser af de konkrete arbejdsmarkedsrelationer på alle niveauer. Men det er samtidig vores erfaring, at det kun gøres, hvis de empiriske analyser udvikles i en teoretisk sammenhæng. Arbejdet med teoretiske problemstillinger beriger den empiriske analyse. Derfor har vi formuleret den teoretiske virksomhed ved FAOS som et selvstændigt projektfelt, dels for at understrege vægten af det teoretiske arbejde, dels for i forhold til os selv at huske på hele tiden at medtænke teoretiske og metodiske problemstillinger. Vi har som ambition at fastholde og videreudvikle et højt videnskabeligt niveau i vores arbejde. Derfor skal der kontinuerligt skabes plads til den teoretiske refleksion.

3.1 Ph.d.-projekter

Ikke mindst i sammenhæng med vores ph.d.-projekter, der gennemføres i et samarbejde med Sociologisk Institut, hvortil de ph.d.-studerende er knyttet, er der sat fokus på det teoretiske arbejde. I 1999 blev afsluttet tre ph.d.-projekter ved FAOS. Både Nikolaj Lubanski og Steen E, Navrbjerg forsvarede i løbet af året deres afhandlinger, henholdsvis *Europæisering af arbejdsmarkedet – Bygge- og*

anlægssektoren i Tyskland, Danmark og Sverige og Nye arbejdsorganiseringer, fleksibilitet og decentralisering – et sociologisk case-studie af fem industrivirksomheders organisering og samarbejdsforhold, mens Mikkel Mailand i december 99 indleverede sin afhandling, *Den danske Model lokalt og regionalt – konsensus og samarbejde i arbejdsmarkedspolitiske netværk*, til forsvar. Afhandlingen er i juni 2000 antaget til forsvar. Det fjerde ph.d.-projekt, der blev startet under det forrige program, *Den danske aftalemodel i nationalt og internationalt perspektiv*, er under færdiggørelse. Det drejer sig om KOMEU-projektet, en komparativ undersøgelse af den amtslige og kommunale sektor i en række europæiske lande ved Søren Kaj Andersen. Den færdige afhandling ventes indleveret i sensommeren 2000.

Alle afhandlingerne har et afsæt i væsentlige empiriske problemstillinger, men indeholder samtidig – i overensstemmelse med kravene til ph.d.-projekter ved Sociologisk Institut - vægtige teoretiske bidrag til udvikling af teoridannelsen omkring arbejdsmarkedsrelationer.

Det er ambitionen i løbet af perioden med det nye forskningsprogram at få startet et tilsvarende antal nye ph.d.-projekter. Det første, som er et EU-relateret arbejdsretligt/sociologisk projekt – der nærmere omtales nedenfor under projektfelt 4 - vil forhåbentlig kunne påbegyndes i løbet af efteråret 2000.

3.2 FAOS-antologi I og II

Det teoretiske arbejde er bl.a. organiseret gennem løbende afholdelse af forskningsseminarer, hvor vi fremlægger og diskuterer teoretiske problemstillinger. Arbejdet leder i løbet af 2000 hen imod udgivelse af en fælles antologi, som alle medarbejderne ved FAOS bidrager med kapitler til ud fra deres særlige empiriske forskningsområder og de teoretiske og metodiske problemstillinger, de i den forbindelse har behandlet. Den første antologi bliver med *multiniveau regulering* som det særlige samlende tema. Hver især skal vi give et bud på, hvordan multiniveau reguleringen kommer til udtryk på de områder, som vi har et særligt kendskab til, og hvilke implikationer det har for vores teoretiske og metodiske tilgang.

Det er hensigten, at den første teori-antologi vil blive fulgt op hen imod slutningen af programperioden, hvor en ny antologi forventes udsendt. Vi vil også løbende søge at få publiceret artikler i internationalt anerkendte tidsskrifter inden for vores forskningsområde, der dækker såvel Industrial Relations som sociologiske og politologiske tidsskrifter. (*Carsten Strøby Jensen, Nikolaj Lubanski, Mikkel Mailand og Søren Kaj Andersen*).

3.3 Den danske Model II

Som nævnt under projektfelt 1, har vi planlagt at foretage en ajourføring af vores historiske analyse af den danske aftalemodels opkomst og udvikling, *Den danske Model*. En væsentlig del af arbejdet vil være en revision og videreudvikling af de teoretiske kapitler og dermed af den teoretiske optik, der styrer analysen. Her vil den klassiske IR-tilgang i form af den britiske institutionalisme blive suppleret

med nyere teorier om forhandling, netværk og relationerne mellem parterne og det politiske system. (*Jesper Due, Jørgen Steen Madsen og Carsten Strøby Jensen*).

3.4 The Informal Society

Det har i FAOS hidtidige virksomhed været en særlig interesse at efterspore og analysere de uformelle relationer, som ofte – mere end de formelle beslutningsorganer – er afgørende for udviklingen af arbejdsmarkedsrelationerne på de forskellige niveauer. Specielt er spørgsmålet om uformelle relationer, og herunder betydningen af koalitioner, blevet behandlet i bøgerne *Når der slås søm i og Forligsmagerne* fra henholdsvis 1988 og 1996. Her er empirien, som er anvendt til at dokumentere betydningen af uformelle relationer, hentet fra den offentlige sektors organisations- og aftalesystem i Danmark. Med arbejdstitlen *The Informal Society* er det hensigten i 2002 til 2003 at færdiggøre en ny monografi, der tillige skal inddrage vores viden om de tilsvarende relationer i den private sektor, som vi har udvidet gennem analyserne af overenskomstforhandlingerne i 1998 og 2000 (se under projektfelt 1). Målet er at videreudvikle vores ansatser fra de tidligere ovenfor nævnte værker til en teori om uformelle relationer og koalitioner i forhandlinger mellem parter med potentielt konfliktende interesser. (*Jesper Due og Jørgen Steen Madsen*).

Projektfelt 4

Den europæiske integration og arbejdsmarkedsrelationerne

Internationaliseringen af arbejdsmarkedsrelationerne kan tydeligst ses i tendenser, der peger i retning af et europæisk reguleringssystem. Udgangspunktet er den centrale dialog mellem de europæiske arbejdsmarkedsorganisationer og EU-kommissionen samt dialogen mellem parterne i de forskellige sektorer og EU-landenes samarbejde på det social- og arbejdsmarkedspolitiske felt. Et væsentligt spørgsmål er, hvilke muligheder der - i takt med udviklingen af et europæisk reguleringsniveau - vil være for fortsatte nationale forskelligheder. Det er en antagelse, at udviklingen af ØMU'en vil skabe et pres i retning af en øget koordination i overenskomstforhandlingerne og hermed bl.a. en større parallelitet i lønstigningstakten i de forskellige lande.

Disse processer og institutioner vil stå i centrum i analyserne inden for projektfelt 4. Et særligt tema er regionalt samarbejde på det social- og arbejdsmarkedspolitiske område inden for EU. Et udvidet EU rejser her spørgsmålet om perspektiverne for et samarbejde bestående af lande omkring Østersøen. Ved siden af belys-

ningen af konsekvenser af EU-udviklingen på det social- og arbejdsmarkedspolitiske felt vil det være et mål i sig selv at udarbejde komparative analyser af såvel de nationale arbejdsmarkedssystemer i EU-landene som af arbejdsmarkedsrelationerne i specifikke sektorer i udvalgte lande. Man kan hævde at EU-udviklingen kun er et – om end centralt - aspekt i den samlede internationalisering af arbejdsmarkedene.

4.1 Følgeforskning om arbejdsmarkedsrelationerne i EU-perspektiv

På tilsvarende måde som ovenfor omtalt under projektfelt 1 vedrørende arbejdsmarkedsrelationerne på det nationale niveau følger vi løbende udviklingen af den sociale dimension på europæisk niveau. Det har bl.a. givet sig udslag i videnskabelige artikler på både dansk og engelsk om udviklingen af et Industrial Relations-system på europæiske niveau og om arbejdsgivernes organiseringsproces i forhold til EU offentliggjort i 1999 (Carsten Strøby Jensen m.fl. i *Industrial Relations Journal* og *Dansk Sociologi* samt i antologien *Development in Changing World Relations in Industrial Economies*). I foråret 2000 er publiceret en artikel om de nordiske fagbevægelsers samarbejde i forhold til udviklingen af den sociale dimension i EU (Due m.fl. i antologien *Transnational Industrial Relations in Europe*).

Et eksempel på deltagelsen i den offentlige debat vedrørende arbejdsmarkedsrelationerne kan hentes inden for dette forskningsfelt, hvor vi i vinteren 2000 bidrog til den aktuelle implementeringsdebat i Danmark (se Due og Madsen samt Strøby Jensen under "Artikler i øvrigt"). (Søren Kaj Andersen, Carsten Strøby Jensen, Jesper Due og Jørgen Steen Madsen).

4.2 IBA-projektet

Et af de sektororienterede komparative projekter under forskningsfelt 4 blev afsluttet i 1999. Det er ph.d.-projektet om internationaliseringen af bygge- og anlægssektoren i Europa, hvor arbejdsmarkedsrelationerne i Danmark, Sverige og Tyskland er blevet sammenlignet (se projektfelt 3). Projektet blev finansieret af Entreprenørbranchens Udannelsesfond. I forlængelse af projektet er desuden publiceret en videnskabelig artikel, der diskuterer væsentlige aspekter ved europæiseringen af bygge- og anlægssektoren i de tre nævnte lande (Se Lubanski 1999).

4.3 KOMEU-projektet

Et andet sektororienteret komparativt projekt har drejet sig om den offentlige sektor i fem europæiske lande, nærmere bestemt det regionale/amtslige og kommunale niveau. Det empiriske analysearbejde blev afsluttet med rapporten *De kommunale og regionale arbejdsmarkeder – EU og den sociale dimension* (se Andersen 1999). Projektet blev finansieret af de (amts)kommunale parter.

4.3.1 Mellem politik og marked

I forlængelse af projektet har Søren Kaj Andersen foretaget en teoretisk bearbejdning af det omfattende empiriske materiale. Dette arbejde fører til en ph.d.-afhandling med titlen *Mellem politik og marked – Interesseorganisering og lønregulering på de kommunale og regionale arbejdsmarkeder i EU*. Afhandlingen bliver færdiggjort i sensommeren 2000. I juni 2000 præsenterede Søren Kaj Andersen et paper om afhandlingens problemstillinger på IIRA's verdenskongres i Tokyo, Japan (se Andersen 2000).

4.3.2 Artikler til komparative antologier

I sammenhæng med KOMEU-projektet har Søren Kaj Andersen sammen med andre medarbejdere ved FAOS deltaget i internationale forskernetværk, der har beskæftiget sig med udviklingen i den offentlige sektors arbejdsmarkedsrelationer. Dette arbejde har ført til offentliggørelse af artikler om de danske arbejdsmarkedsrelationer i to antologier. Den første sammenligner en række europæiske lande. Den anden anlægger – med udgangspunkt i Australien – et globalt perspektiv. (Se Andersen 1999). Desuden er endnu en antologi på vej. Heri foretages tværgående analyser, hvoraf FAOS bidrager med en skrevet med Berndt Keller, Universität Konstanz. (*Søren Kaj Andersen, Jesper Due, Jørgen Steen Madsen og Nikolaj Lubanski*).

4.4 NOAR-projektet

I september 2000 afsluttes et 3-årigt fælles nordisk projekt om arbejdsgiverorganisering i Danmark, Norge, Sverige og Finland (NOAR-projektet). Projektet, der er finansieret af Nordisk Ministerråd, forestås af FAOS i et samarbejde med nordiske arbejdsmarkedsforskere. I sensommeren 2000 udgives den første antologi fra projektet, hvori arbejdsgiverorganiseringen i de nævnte lande analyseres og sammenlignes (se Strøby Jensen red. 2000). Samtidig udsendes et større værk om de svenske arbejdsgivere. Projektet afsluttes med udgivelse af endnu en antologi, der undersøger de nordiske arbejdsgivers aktiviteter på det europæiske niveau. Desuden skal nævnes, at projektlederen, Carsten Strøby Jensen, har præsenteret papers med relation til NOAR-projektet ved IIRA's verdenskongresser i Bologna og Tokyo, henholdsvis i 1998 og 2000. (*Carsten Strøby, Jørgen Steen Madsen, Jesper Due*).

4.5 EU repræsentativitets-projekt

FAOS er fra starten af 2000 kommet med i det internationale forskernetværk, der for EU-Kommissionens DG5 foretager repræsentativitetsstudier vedr. arbejdsmarkedsparterne i de europæiske lande både på nationalt niveau og på brancheniveau. Netværkets arbejde administreres af "The Catholic University of Louvain", Belgien. Det første halve år er gennemført studier af henholdsvis transportsektoren og den offentlige sektor. (*Carsten Jørgensen, Jesper Due*).

4.6 Baltikum-projekt

Det er en del af forskningsprogrammet at inddrage øst- og centraleuropa i vores arbejde med det internationale niveau. Specielt ønsker vi at undersøge udviklingen af arbejdsmarkedsrelationerne i landene omkring Baltikum. Det er baggrunden for, at FAOS for SISA, Sekretariatet for Internationalt Samarbejde under Arbejdsministeriet, udfører en vidensindsamling om arbejdsmarkedsforholdene i Estland, Letland, Litauen, Polen og Rusland, deltagerne i "Baltic Sea Region Sector Programme", med henblik på et arbejdsmarkedsseminar, der afholdes i Warszawa 25.-26. oktober 2000. (*Mikkel Mailand, Victor Makarov, Søren Kaj Andersen, Jesper Due*).

4.7 STATEU-projektet

I forlængelse af KOMEU-projektet om udviklingen af arbejdsmarkedsrelationerne på lokalt og regionalt niveau i udvalgte EU-lande har vi i FAOS arbejdet med at udvide analysen til at omfatte en tilsvarende komparativ undersøgelse i den statslige sektor i udvalgte EU-lande. Parterne på det statslige arbejdsmarked i Danmark har på baggrund af oplæg fra FAOS besluttet at finansiere et sådant projekt, der derfor - i henhold til gældende regelsæt og praksis - vil blive udbudt til interesserede forskergrupper. Vi vil naturligvis i FAOS forsøge at vinde udbuddet. Projektet er planlagt til igangsættelse i efteråret 2000. (*Søren Kaj Andersen, Jørgen Steen Madsen*).

4.8 Mellem lov og praksis i europæisk arbejdsmarkedspolitik

Spørgsmålet om implementering af EU-direktiver om arbejdsmarkedsrelationer rummer væsentlige perspektiver for den danske aftalemodel. Kan aftaleimplementering - i overensstemmelse med traditionerne - fortsat være det afgørende redskab i Danmark, eller vil vi blive presset i retning af implementering via lovgivning? Vi har i længere tid søgt at realisere et forskningsprojekt, der i en mere generel arbejdsretlig/sociologisk belysning vurderer dette spørgsmål gennem en komparativ undersøgelse, hvor implementeringen af EU-direktiver i en række medlemsstater analyseres, dels for at sammenligne de forskellige implementeringsmetoder, dels for at undersøge hvilken betydning medlemsstaternes forskellige traditioner har for EU-lovgivningens praktiske virkninger. Det synes nu at være overvejende sandsynligt, at vi i efteråret 2000 – finansieret af LO - kan igangsætte et ph.d.-projekt, der drejer sig om denne problemstilling. (*Jesper Due, Carsten Strøby Jensen, Søren Kaj Andersen*).

4.9 EWS-projekt

FAOS deltager i et europæisk netværk, der med bevillinger fra den tyske Hans Böckler Stiftung vil gennemføre et større komparativt projekt om udviklingen i de europæiske virksomhedsråd, EWS. Efter planen vil der inden for det næste år via dette projekt i samarbejde med en tysk forskningsinstitution kunne startes et ph.d.-projekt ved FAOS. (*Jesper Due, Søren Kaj Andersen*).

4.10 De nordiske faglige organisationer på tærsklen til det 21. århundrede

FAOS er primo 2000 indtrådt i et nordisk forskernetværk, der skal gennemføre et komparativt projekt om, hvordan fagbevægelserne i de forskellige nordiske lande reagerer på de nye udfordringer, de stilles overfor. Projektet, der ledes af Jon Erik Dølvik, FAFO, Norge, har titlen *Globalisering, regionalisering og arbejds-livsorganisering. Ændringer i de nordiske fagorganisationers nationale handle-vilkår og internationale strategier på tærsklen til det 21. århundrede*. Undersø-gelsen omfatter ud over Norge og Danmark også Sverige og Finland og forventes at kunne gennemføres, bl.a. gennem økonomisk støtte fra NFS, Nordens Faglige Samorganisation.

Projektets hovedproblemstillingen kan sammenfattes i to punkter: 1) Hvilke konsekvenser har den øgede globalisering og regionale integration det seneste tiår haft for de nationale fagbevægelseres magtgrundlag, organisering og rolle in-den for de forskellige nordiske arbejds-livsregimer, og 2) i hvilken grad og på hvilken måde har sådanne ændringer ført til fremvækst af nye faglige samar-bejds-mønstre med sigte på at udvikle internationale arbejds-livsreguleringer og at samordne overenskomstforhandlinger over landegrænserne – i Norden, Europa og globalt?

Det er et langsigtet perspektiv ved projektet at bidrage til en mere slagkraftig profilering af nordisk fagbevægelsesforskning samt at opbygge netværk og struk-turer, som kan fremme et mere systematisk nordisk samarbejde om international fagbevægelsesforskning. (Søren Kaj Andersen, Carsten Strøby Jensen).

Projektfelt 5

Arbejdsorganiseringer og samarbejdsformer på lokalt plan

Det er en hovedtendens i multiniveau reguleringen, at det lokale niveau – på samme måde som det internationale – har fået større vægt i den samlede regule-ring af arbejdsmarkedsrelationerne. Udviklingen af reguleringsformerne på det lokale niveau - det vil ikke mindst sige i virksomhederne - udgør derfor en af de største udfordringer i fremtiden for de eksisterende institutioner og organisatio-ner i den danske model.

De krav, virksomheder i såvel den private som den offentlige sektor er stillet over for, øger presset i retning af større fleksibilitet. Det synes at føre til nye ar-bejdsorganiseringer, herunder øget medarbejderinddragelse, udvikling af de menneskelige ressourcer og nye repræsentationsformer, som både kan være lo-kalt, nationalt og internationalt baseret (fx europæiske virksomhedsråd). Det antages, at der opstår nye former for med- og modspil mellem medarbejdere og ledelse. Virksomhedsaftaler får større vægt i forhold til nationale overenskom-ster, og der er tendenser til individualisering, bl.a. gennem introduktionen af nye

lønformer. Det er tendenser, som kan ses som en udfordring til det eksisterende organisationssystem både lokalt og nationalt.

De nævnte processer bliver analyseret gennem en række forskningsprojekter, der omfatter både den offentlige og den private sektor. Projekterne undersøger ikke mindst den stigende tendens til arbejdspladsorientering, der præger arbejdsmarkedsrelationerne som et tydeligt udtryk for multiniveau reguleringen.

5.1 Nye arbejdsorganiseringer - fleksibilitet og decentralisering

Som nævnt under projektfelt 3 afsluttede Steen E. Navrbjerg i 1999 sit ph.d.-projekt med forsvaret af afhandlingen *Nye arbejdsorganiseringer, fleksibilitet og decentralisering – et sociologisk case-studie af fem industrivirksomheders organisering og samarbejdsforhold*. Ph.d-afhandlingen definerer, præciserer og operationaliserer fleksibilitetsbegreber og diskuterer en af tidens mest udbredte organisationstilgange, Human Resource Management, samt forholdet mellem nye arbejdsorganiseringer og arbejderkollektivet. Undersøgelsen viser bl.a., at ledere generelt har store forventninger til de faglige organisationer og deres repræsentanter på arbejdspladsen som samarbejdspartnere i fremtiden. De betragtes som afgørende for, om nye arbejdsorganiseringer kan implementeres – og dermed også afgørende for, om virksomhederne kan opnå den ønskede fleksibilitet.

5.2 Den danske model lokalt og regionalt

Mikkel Mailand indleverede – som nærmere omtalt under projektfelt 2 - sin afhandling, *Den danske Model lokalt og regionalt – konsensus og samarbejde i arbejdsmarkedspolitiske netværk*, til forsvar i december 1999. Afhandlingen er i juni 2000 antaget til forsvar.

Som nævnt under projektfelt 2 arbejder vi med planer om at videreføre projektets analyse ved med udgangspunkt i det centrale niveau at undersøge udviklingen i relationerne mellem parterne og det politiske system i sammenhæng med tendensen til en større bredde i overenskomsterne, der har ført til diskussioner omkring overenskomstparternes inddragelse i udviklingen og administrationen af arbejdsmarkeds- og socialpolitik. Undersøgelsen af disse forhold er også relevant i sammenhæng med projektfelt 5, da arbejdsmarkeds- og socialpolitik i høj grad implementeres regionalt/lokalt.

5.3 Undersøgelsen af LO-områdets tillidsrepræsentanter

I 1999 afsluttede FAOS arbejdet med LO's *Tillidsrepræsentantundersøgelse 1998*. Der blev i 1999 udsendt tre bøger samt en kortfattet samlet fremstilling af undersøgelsen (Se Lubanski et al. 1999, Navrbjerg et al. 1999 og Strøby Jensen et al.1999). Analysen bygger for det første på en omfattende kvantitativ spørgeskemaundersøgelse, der dækkede et repræsentativt udsnit af LO-organisationernes tillidsrepræsentanter. For det andet blev gennemført et kvalitativt studie, som omfattede mere end 50 intensive interview med ledere, tillidsrepræsentanter og

medarbejdere på 17 arbejdspladser inden for såvel den offentlige som den private sektor.

En væsentlig hovedpointe i undersøgelsen er, at tillidsrepræsentanterne i stigende grad inddrages af ledelsen i spørgsmål om budgetter, fremtidsplaner mv. Lederne synes endog i stigende omfang at have brug for tillidsrepræsentanterne som sparringspartnere. Det giver på den ene side stigende indflydelsesmuligheder, men åbner på den anden side en loyalitetskonflikt for tillidsrepræsentanterne i forhold til relationerne dels til medarbejderne, dels til ledelsen. Næsten hver tiende tillidsrepræsentant har således angivet, at de har problemer både i relation til ledelsen og i relationen til deres medlemmer. (*Carsten Strøby Jensen, Nikolaj Lubanski og Steen E. Navrbjerg*).

5.4 Projekt Ny Løndannelse

FAOS deltager i forskningsprojektet *Ny Løndannelse - politik, forhandling og resultater*, der undersøger indførelsen af Ny Løn i amter og kommuner. Det er et projekt, der betales af parterne på det (amts)kommunale arbejdsmarked, nemlig Kommunernes Landsforening, Amtsrådsforeningen, Københavns og Frederiksberg Kommune samt KTO. Undersøgelsens delprojekt 2, "Forhandlingsprocessen om Ny Løndannelse i amter og kommuner", der gennemføres af FAOS, fokuserer særligt på etableringen af forhandlingsstrukturer og -kulturer i forbindelse med lønreformens gennemførelse. Det er et væsentligt formål med undersøgelsen at fremskaffe et materiale, der kan bruges til at kortlægge udviklingen af de formelle og uformelle forhandlingsrelationer, der opstår på lokalt plan som følge af Ny Løn-modellen. Projektet løber over en 3-årig periode frem til august 2001, hvorunder hvert af de tre delprojekter gennemfører to dataindsamlings- og interviewrunder samt en fælles spørgeskemaundersøgelse. (*Jens Emmeche og Jørgen Steen Madsen*).

5.5 Kommunale og amtslige ledere og tillidsrepræsentanter (KALOT-projektet)

FAOS har fra slutningen af 1999 til forsommeren 2000 gennemført et analysearbejde om *Nye udfordringer til ledere og medarbejderrepræsentanter i den (amts)kommunale sektor*. Undersøgelsen er gennemført for Det personalepolitiske Forum, der er de (amts)kommunale parters fælles udvalg til diskussion og udvikling af personalepolitik, herunder det samlede MED-system. Der er gennemført ni case-studier dækkende en hel kommune, en amtslig forvaltning og en række (amts)kommunale institutioner/afdelinger. Undersøgelsens resultater er offentliggjort i tre rapporter (se Navrbjerg et al. 2000). Analysen identificerer tre hovedtendenser: 1) en udvikling fra regel- til rammestyring, hvorigennem overenskomst- og aftalesystemet afgørende har ændret betingelserne for relationen mellem medarbejderrepræsentant og leder, 2) en stigende virksomheds- og arbejdspladsorientering, der betyder store, nye udfordringer for både medarbejderrepræsentanter og ledere, samt 3) en ændring af ledernes rolle: fra bureaukratisk

regelstyret ledelse til proces- og værdiledelse. (*Steen E. Navrbjerg, Carsten Strøby Jensen, Hans-Henrik Grieger og Lene Askgaard Hyldtoft*).

5.6 Fra regel- til rammestyring: Tendenser til arbejdspladsorientering

I anden halvdel af 2000 samt i 2001 er det planlagt, at FAOS-forskere, der har arbejdet med projekter omkring decentraliseringen af arbejdsmarkedsrelationerne i den offentlige sektor, skal foretage en opsamlende analyse af vores erfaringer fra de forskellige projekter (se især projekt 5.3, 5.4 og 5.5) – herunder også det komparative projekt, der inddrager det regionale/kommunale niveau i en række EU-lande (se projekt 4.3). Der påtænkes udarbejdet en fælles publikation, der bl.a. skal diskutere, hvordan tendenserne til decentralisering har givet sig udtryk i en øget arbejdspladsorientering og måske endda individualisering af arbejdsmarkedsrelationerne, og hvilke implikationer det har for relationerne mellem parterne, herunder det institutionaliserede organisations- og forhandlingssystem såvel lokalt som centralt. Teoretiske og metodiske problemstillinger vil blive inddraget i arbejdet.

I forlængelse af dette opsamlende arbejde vil blive gennemført en komparativ analyse, hvor hidtidige og kommende projekter om tilsvarende tendenser i den private sektor (se projekt 5.1 og 5.2 samt 5.7 og 5.8) undersøges og sammenlignes med den offentlige sektor. Erfaringerne vil desuden blive brugt i vores planlagte komparative analyser på internationalt niveau (jf. projektfelt 4). (*Jens Emmeche, Steen E. Navrbjerg, Søren Kaj Andersen, Lene Askgaard Hyldtoft og Jørgen Steen Madsen*).

For forskningen i FAOS er det vigtigt at udvikle vores analyser af arbejdsmarkedsrelationerne på det lokale niveau i den private sektor. Derfor har vi arbejdet med at udvikle de følgende tre projekter.

5.7.1 Virksomhedslederne – nye udfordringer og kompetencer

Det første projekt, *Lederrollen under forandring – nye udfordringer og kompetencer – også til de faglige organisationer*, tager udgangspunkt i den antagelse, at ledernes situation er afgørende ændret med de økonomiske, teknologiske og politiske udfordringer, som virksomhederne i fremtiden vil stå overfor. Den traditionelle leder, der overvåger og kontrollerer arbejdet, forsvinder til fordel for den moderne leder, der i højere grad fungerer som konsulent og har funktion som personaleadministrator. Det case-abserede projekt har som formål bl.a. at definere ledernes situation i lyset af nye arbejdsorganiseringer, at opstille pejlemærker for udviklingen af lederrollen, at kortlægge, hvor de faglige organisationer kan støtte lederne i nye roller, samt at analysere konsekvenserne for lederne af decentraliseringen af den danske aftalemodel. (*Steen E. Navrbjerg, Lene Askgaard Hyldtoft*).

5.7.2 Virksomhedslederne og den danske model

Det andet projekt skal analysere virksomhedsledernes syn på de fremtidige udfordringer for arbejdsmarkedets organisations- og aftalesystem og arbejdsmarkedsparternes politiske relationer gennem den danske model. Opfatter virksomhedslederne de fortrinsvis aftaleregulerede arbejdsmarkedsrelationer som en barriere eller en løftestang for virksomhedernes udvikling. Undersøgelsen vil først og fremmest bygge på gennemførelsen af en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse dækkende et repræsentativt udsnit af virksomhedsledere i den private sektor. Både som forundersøgelse og som opfølgning af spørgeskemaundersøgelsen gennemføres en række kvalitative interview med virksomhedsledere inden for udvalgte brancher og virksomheder i den private sektor. Formålet med projektet er bl.a. at skabe ny viden om organisations- og aftalesystemet set fra virksomhedsledernes synsvinkel. Et perspektiv, som i den hidtidige arbejdsmarkedsforskning har været underbelyst i forhold til studier om de faglige organisationer og deres medlemmer. (*Steen E. Navrbjerg, Jesper Due og Jørgen Steen Madsen*).

5.8 Medarbejderrepræsentanter og fora for indflydelse på arbejdspladsen

Det tredje projekt skal analysere medarbejdernes indflydelse: *a)* via organiseringen af det daglige arbejde, *b)* via Tillidsrepræsentant-systemet generelt, *c)* i fora for medindflydelse på virksomhederne (samarbejdsudvalg, sikkerhedsudvalg, A/S-bestyrelser, europæiske virksomhedsråd mv.). Det er i den sammenhæng ikke mindst relationen eller forbindelseslinien *medarbejder-tillidsrepræsentant-lokal fagforening*, der er i fokus. Det er en antagelse, at der i stigende omfang udvikles en potentiel loyalitetskonflikt mellem tillidsrepræsentant og medarbejdere, fordi tillidsrepræsentanter inddrages i ledelsesbeslutninger. Samtidig kan der på virksomheder med medarbejderinddragende arbejdsorganiseringer være så store indflydelsesmuligheder for medarbejderne gennem arbejdsprocessens tilrettelæggelse, at deres behov for og ønske om hjælp fra tillidsrepræsentanter og fagforeninger minimeres. Det er derudover en antagelse, at tillidsrepræsentanterne og medarbejderne oplever en manglende støtte fra de lokale fagforeninger, der ikke er gearret til at klare de udfordringer, det faglige arbejde står over for på moderne virksomheder. Udviklingen af medarbejderindflydelse på lokalt niveau kan dermed på den ene side ses som en udfordring af ledelsesretten og på den anden side som en udfordring til organisationerne. (*Steen E. Navrbjerg, Jens Emmeche, Mikkel Mailand, Lene Askgaard Hyldtoft*).

Problemstillingerne i såvel projekt 5.8 som projekt 5.7.1 og 5.7.2 vil under alle omstændigheder blive taget op og behandlet i sammenhæng med FAOS' almindelige forskningsvirksomhed. Det vil formentlig føre til enkelte artikler, der behandler emnerne, bl.a. i forbindelse med vores registrerende følgeforskning. Men mere omfattende analyser, som vi har ambitioner om at gennemføre på dette felt, vil forudsætte supplerende finansiering, fx til et ph.d.-projekt. Vi vil fortsat arbejde for at sikre en sådan yderligere finansiering.

Formidling

Som det fremgår af publikationslistens oversigt over ”Artikler i øvrigt”, lægger vi i FAOS stor vægt på formidlingen af forskningsresultaterne. Vi udsender tre gange årligt et nyhedsbrev, FAOS Information. Vi har desuden udarbejdet en pjece på både dansk og engelsk om FAOS og forskningsprogrammet. Et væsentligt middel i denne sammenhæng – og samtidig vores ansigt ud ad til – er FAOS’ nye hjemmeside, der blev åbnet per 1. januar 2000.

Det har været hensigten at præsentere en brugervenlig hjemmeside. En side det er nemt at finde rundt i, uanset hvor man befinder sig. Dernæst skal man ikke kunne forlade siden uden at føle sig grundigt informeret om FAOS. Alle medarbejdere har deres egen side, hvor deres fagområder og publikationer præsenteres, og de kan kontaktes via e-mail fra siden. *Om FAOS* informerer om FAOS’ historie og struktur, og forskningsprogrammet 1999-2003 *Mod multiniveau regulering af arbejdsmarkedsrelationerne* har ligeledes sin egen side. De to seneste numre af FAOS Information kan tillige downloades i pdf format. På forsiden har vi desuden et link til EIRO, som FAOS samarbejder med. Her kan det nyeste inden for europæiske arbejdsmarkedsrelationer læses. Fra EIRO’s hjemmeside er der desuden værdifulde links, bl.a. til de tilknyttede nationale forskningscentre. Vi arbejder på at oprette en lignende Link side til relaterede forskningsinstitutioner herhjemme og i udlandet på vores eget web site. Siden indeholder også en mere aktiv del, som skal præsentere aktuelle emner. FAOS’ hjemmeside informerede således løbende om de nyligt overståede overenskomstforhandlinger. Den aktive del retter sig naturligt efter, hvad der foregår på vores område. Der har indtil nu været godt 600 besøgende om måneden på hjemmesiden, og tendensen har været stigende. (Tallene omfatter ikke besøgende, der har lagt faos.dk ind som bookmark).

Med erfaringerne fra de forløbne måneder i ryggen vil vi i første omgang søge at optimere hjemmesiden på tre punkter:

- Mere vægt på en nyhedsside, hvor dagens presseklip fra andre sider og aviser præsenteres. På vores side bliver klippene stående i måneder bagud, og der kan søges på siderne med almindelig word-søgning.
- Arbejdsmarkedets parter skal præsenteres med nogle få linier, links og navn på engelsk. Begyndelsen til mindre arbejdsmarkedshåndbog.
- Det skal være muligt at downloade FAOS’ forskningsnotater fra vores hjemmeside.

Vores arbejde som nationalt center for *EIRO* er – som nævnt i indledningen - i sig selv et væsentligt formidlingsarbejde. De løbende artikler, vi skriver til databasen, giver en kontinuerlig oversigt over udviklingen i de danske arbejdsmarkedsrelationer. Arbejdet både omkring hjemmesiden og artiklerne til EIRO fore-

stås af Carsten Jørgensen, der siden efteråret 1999 har været informationsmedarbejder ved FAOS, i et samarbejde med de øvrige medarbejdere. Der trækkes specielt på de enkeltes ekspertviden i forbindelse med de *komparative studier*, der er blevet en stadig væsentligere del af EIRO's virksomhed. Der udarbejdes årligt otte sådanne analyser om aktuelle arbejdsmarkedsrelaterede forhold. Det er for interesserede forskere og praktikere et væsentligt redskab, der gør det muligt at sammenligne forholdene i Danmark med udviklingen i de øvrige EU-lande samt Norge.

Endnu et væsentligt middel til formidling af forskningen er den omfattende foredragsvirksomhed, som medarbejderne ved FAOS er involveret i. Det er både vores løbende analyser af organisations- og aftalesystemets udvikling nationalt og internationalt og de mere konkrete forskningsprojekter, der giver anledning til deltagelse som oplægsholdere. Fordragene holdes både for parterne i aftalesystemet og for en videnskabelig offentlighed, men hovedvægten ligger på foredrag, hvor forskningen formidles til aktørerne.

Økonomisk oversigt

Bevillinger 1999

Arbejdsministeriet og Forskningsministeriet <i>Mod multiniveauregulering af arbejdsmarkedsrelationerne</i>	1.990.000 kr.
Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd <i>Fra Industrial til Employment Relations</i>	565.000 kr.
De (amts)kommunale parter <i>Projekt Ny Løndannelse i amter og kommuner</i> (Årlig bevilling, 320.000 kr., (1.9.98-31.8.01))	320.000 kr.
Arbejdsministeriet <i>Den danske model lokalt og regionalt</i> (Afsluttet 30.9.99). Til rådighed i 1999:	545.000 kr.
Nordisk Ministerråd <i>Nordisk arbejds giverorganisering i Europa (NOAR)</i> (1.9.97-31.8.00) Bevilling 1998-99:	275.000 kr.
European Industrial Relations Observatory (EIRO) <i>Dansk national center for europæisk database</i> (3.år i 3-årig udbudsrunder)	300.000 kr.

Samlet bevilling til rådighed i 1999 (1.440.000 oven i grundbevillingen: 56%)	3.995.000 kr.
--	---------------

Bevillinger 2000

Arbejdsministeriet og Forskningsministeriet <i>Mod multiniveauregulering af arbejdsmarkedsrelationerne</i>	1.990.000 kr.
---	---------------

Statens Samfundsvidenskabelige Forskningsråd <i>Fra Industrial til Employment Relations</i>	582.000 kr.
--	-------------

De (amts)kommunale parter <i>Projekt Ny Løndannelse i amter og kommuner</i> (Årlig bevilling, 320.000 kr., (1.9.98-31.8.01))	320.000 kr.
--	-------------

Nordisk Ministerråd <i>Nordisk arbejdsgiverorganisering i Europa (NOAR)</i> (1.9.97-31.8.00) Bevilling 1999-00:	275.000 kr.
---	-------------

European Industrial Relations Observatory (EIRO) <i>Dansk national center for europæisk database</i> (1.år i ny 3-årig udbudsrunde) (1.10.99-30.9.00)	320.000 kr.
---	-------------

EU-Kommissionen, DG5 (Catholic University of Louvain) <i>Repræsentativitetsstudier om partsystemet</i> (1.år i 3.årigt projektforsøg)	108.500 kr.
---	-------------

Det Personalepolitiske Forum <i>Nye roller og udfordringer for lokale ledelses- og Medarbejderrepræsentanter i amter og kommuner</i> (1.1.2000-30.6.2000)	593.000 kr.
---	-------------

Sekretariatet for Internationalt Samarbejde (SISA), Arbejdsministeriet (1.5.2000-31.10.2000) Arbejdsmarkedsrelationer i de baltiske lande	296.920 kr.
---	-------------

Samlet bevilling til rådighed i 2000 (medio 2000) (1.913.420 kr. oven i grundbevillingen: 74%)	4.485.420 kr.
---	---------------

Publikationer 1999-2000

Bøger, rapporter mv.

1999

Andersen, Søren Kaj. *De kommunale og regionale arbejdsmarkeder - EU og den sociale dimension*. De (amts)kommunale arbejdsgivere og KTO. (Fem landestudier og et komparativt studie, samlet i et bokssæt). København 1999 (363 sider). **(Projektfelt 4)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. *Septemberforliget og den danske model - Baggrund, indhold og udvikling*. LO og DA, København 1. september 1999 (48 sider). **(Projektfelt 1)**

Lubanski, Nikolaj. *Europæisering af arbejdsmarkedet - Bygge- og anlægssektoren i Tyskland, Danmark og Sverige*. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1999 (350 sider). **(Projektfelt 3 og 4)**

Lubanski, Nikolaj, Steen E. Navrbjerg, Carsten Strøby Jensen. *Tillidsrepræsentanten mellem krav og udfordringer*. En analyse af tillidsrepræsentantuddannelse og fremtidens kompetencer. FAOS & LO, København 1999 (105 sider). **(Projektfelt 5)**

Mailand, Mikkel. *Den danske Model lokalt og regionalt – konsensus og samarbejde i arbejdsmarkedspolitiske netværk*. Ph.d.-afhandling. FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet, december 1999 (270 sider). **(Projektfelt 2, 3 og 5)**

Navrbjerg, Steen E., Nikolaj Lubanski, Carsten Strøby Jensen. *Tillidsrepræsentanten mellem arbejdsplads, fagforening og familie*. Et kvalitativt studie af tillidsrepræsentantens arbejdsvilkår. FAOS & LO, København 1999 (123 sider). **(Projektfelt 5)**

Navrbjerg, Steen E. *Nye arbejdsorganiseringer, fleksibilitet og decentralisering - et sociologisk case-studie af fem industrivirksomheders organisering og samarbejdsforhold*. Ph.d.-afhandling, Sociologisk Institut. Jurist- og Økonomforbundets Forlag, København 1999 (395 sider). **(Projektfelt 3 og 5)**

Strøby Jensen, Carsten, Steen E. Navrbjerg, Nikolaj Lubanski. *Tillidsrepræsentanten mod nye udfordringer. Præsentation af en tillidsrepræsentantundersøgelse*. FAOS & LO, København 1999 (24 sider). **(Projektfelt 1 og 5)**

Strøby Jensen, Carsten, Steen E. Navrbjerg, Nikolaj Lubanski, Jesper Due, Jørgen Steen Madsen. *Tillidsrepræsentanten i tal*. En spørgeskemaundersøgelse af tillidsrepræsentantens arbejdsvilkår og holdninger. FAOS & LO, København 1999 (273 sider). **(Projektfelt 1 og 5)**

2000

Navrbjerg, Steen E., Hans-Henrik Grieger, Lene Askgaard Hyldtoft og Carsten Strøby Jensen. *Nye udfordringer for lokale ledelses- og medarbejderrepræsentanter i den*

(amts)kommunale sektor. Delrapport I – Kravkatalog. Det personalepolitiske Forum (forthcoming)(ca. 35 sider). **(Projektfelt 5)**

Navrbjerg, Steen E., Hans-Henrik Grieger og Lene Askgaard Hyldtoft *Nye udfordringer for lokale ledelses- og medarbejderrepræsentanter i den (amts)kommunale sektor. Delrapport II – Case-studier*. Det personalepolitiske Forum (forthcoming)(ca. 126 sider). **(Projektfelt 5)**

Navrbjerg, Steen E., Hans-Henrik Grieger, Lene Askgaard Hyldtoft og Carsten Strøby Jensen. *Nye udfordringer for lokale ledelses- og medarbejderrepræsentanter i den (amts)kommunale sektor. Hovedrapport*. Det personalepolitiske Forum (forthcoming) (ca. 57 sider). **(Projektfelt 5)**

Strøby Jensen, Carsten. (red.). *Nordisk arbejdsgiverorganisering - Udviklingen i Sverige, Norge, Finland og Danmark*. (Med bidrag af Carsten Strøby Jensen, Jesper Due og Jørgen Steen Madsen samt Ari Nieminen, Torgeir Stokke og Anders Kjellberg. Nordisk Ministerråd (forthcoming) (ca. 400 sider). **(Projektfelt 1 og 4)**

Videnskabelige artikler

1999

Andersen, Søren Kaj, Nikolaj Lubanski, Jørgen Steen Madsen. "Denmark: Negotiating the restructuring of public service employment relations". I Stephen Bach, Lorenzo Bordogna, Guiseppa Della Rocca & David Winchester (red.): *Public Service Employment Relations in Europe - Transformation, modernization or Inertia?*, s. 198-235. Routledge, London 1999. **(Projektfelt 4)**

Andersen, Søren Kaj, Nikolaj Lubanski, Jørgen Steen Madsen. "At the Threshold of Multi-level Regulation - Public sector industrial relations in Denmark". I Julian Teicher (red.): *Public sector Industrial Relations: Australian and International Perspectives*. Monograph nr. 12, s. 2-24, Monash University, Melbourne 1999. **(Projektfelt 4)**

Due, Jesper. *Septemberforliget 1899 – 1999*. Tale på konferencen i anledning af 100-året for indgåelsen af Septemberforliget afholdt af LO og DA 1. september 1999. FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet (25 sider). **(Projektfelt 1)**

Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen, Carsten Strøby Jensen. "Septemberforliget - et strategisk valg". I Marie-Louise Andreasen, Jens Kristiansen, Ruth Nielsen (red.): *Septemberforliget 100 år*, s. 85-112. Jurist og Økonomforbundets Forlag, København 1999. **(Projektfelt 1)**

Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen, Carsten Strøby Jensen. *Danmark OK99*. Artikel til ETUI-årbog om de kollektive forhandlinger i Europa 1998-1999. FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet 1999 (31 sider). **(Projektfelt 1)**

Lubanski, Nikolaj. "The Impact of Europeanisation on the Construction Industry – a comparative analysis of developments in Germany, Sweden and Denmark". Industrielle

Beziehungen, 6. Jahrgang, Heft 3, s. 268-91, Rainer Hampp Verlag, Mering 1999 (**Projektfelt 3 og 4**)

Mailand, Mikkel. *Denmark as a further training Utopia? - the interplay between firms, training providers and the state*. Paper prepared for The ILM Conference, Aberdeen, 11-12 October 1999 (25 sider). (**Projektfelt 2 og 3**)

Strøby Jensen, Carsten. "Mod en europæisk velfærds- og arbejdsmarkedsmodel - analyse af en institutionel ordens tilbliven". *Dansk Sociologi*, 10. årgang, nr. 2, s. 37-55. København 1999. (**Projektfelt 3 og 4**)

Strøby Jensen, Carsten, Jørgen Steen Madsen, Jesper Due. "Phases and dynamics in the development of EU industrial relations regulation". I *Industrial Relations Journal*, Vol 30, nr. 2, p. 118-134, Blackwell, Oxford, juni 1999. (**Projektfelt 3 og 4**)

Strøby Jensen, Carsten. "Between Strategic Choice and Adaption - The Role of UNICE in the European Social Dialogue". I *Development in Changing World Relations in Industrial Economies* (24 sider). Walter de Gruyter Scientific Publishers, De Gruyter Studies in Organizations, Berlin og New York, 1999. (**Projektfelt 3 og 4**)

2000

Andersen, Søren Kaj. *Manoeuvring between Centralised Control and Local Flexibility. Local Government Industrial Relations in Western Europe*. (First draft, paper presented at the IIRA's 12th World Congress, Tokyo, maj-juni 2000)(22 sider). (**Projektfelt 3 og 4**)

Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen, Carsten Strøby Jensen. "Denmark". I Guiseppe Fayertag (red.): *Collective Bargaining in Europe 1998-1999*, s. 125-54. ETUI, Bruxelles 2000. (**Projektfelt 1**)

Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen, Carsten Strøby Jensen. *Danmark OK2000*. Artikel til ETUI-årbog om de kollektive forhandlinger i Europa 1999-2000. FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet (Deadline ultimo oktober 2000) (ca. 25 sider). (**Projektfelt 1**)

Due, Jesper. "Septemberforliget 1899-1999". Redigeret udgave af tale holdt på LO/DA's konference den 1. september 1999 i anledning af 100-året for Septemberforliget. I *Arbejdsliv* Nr. 1, s. 83-95, Odense 2000. (**Projektfelt 1**)

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. *Varför är den danska avtalsmodellen annorlunda än den svenska?* I Stig Tejle (red.): *Har den svenska modellen överlevt krisen? Utvecklingstendenser i arbetslivet inför 2000-talet*, s. 13-32. Arbetslivsinstitutet, Stockholm 2000. (**Projektfelt 1 og 4**)

Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen og Carsten Strøby Jensen. "The September Compromise" - a strategic choice by Danish employers in 1899". (Er efter review- behandling

blevet godkendt til offentliggørelse i tidsskriftet *Historical Journal of Industrial Relations*, Keele University, UK, ultimo 2000). **(Projektfelt 1 og 3)**

Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen og Nikolaj Lubanski. "Nordic labour relations between national autonomy and EU integration". I Reiner Hoffmann, Otto Jacobi, Berndt Keller, Manfred Weiss (red.): *Transnational Industrial Relations in Europe*. Hans Böckler Foundation, ETUI (publiceres juni 2000). **(Projektfelt 4)**

Keller, Berndt, Jesper Due, Søren Kaj Andersen. *The changing role of employers' associations and unions in public sector employment relations*. MacMillan Press, forthcoming. **(Projektfelt 4)**

Lubanski, Nikolaj, Jesper Due, Jørgen Steen Madsen, Carsten Strøby Jensen. "Denmark - Towards Multi-level Regulation". I György Széll (red): *European Labour Relations*, Vol. II, Ashgate Publishing Limited, Aldershot (forthcoming). **(Projektfelt 3)**

Lubanski, Nikolaj, Jesper Due og Jørgen Steen Madsen. *From Industrial Relations to Employment Relations – a Change in Perspective or a Change in Terminology?*. (First draft, paper presented at the IIRA's 12th World Congress, Tokyo, maj-juni 2000)(19 sider). **(Projektfelt 3)**

Mailand, Mikkel. "Denmark - Status quo or a more self-assured state?". I Stefan Berger & Hugh Compston (eds.): *Social Partnership in the 1990s - The West European Experience in Historical Perspective*, Oxford, Berghamn Books (forthcoming). **(Projektfelt 2 og 5)**

Strøby Jensen, Carsten. *Organisational Forms among Employers. Experiences from the Nordic Countries – Denmark, Sweden, Norway and Finland* (First draft, paper presented at the IIRA's 12th World Congress, Tokyo, maj-juni 2000)(19 sider). **(Projektfelt 4)**

Strøby Jensen, Carsten. "Neofunctionalist Theories and the Development of European Social and Labour Market Policy". I *Journal of Common Market Studies*, Vol. 38, no. 1, Oxford, March 2000 (26 sider). **(Projektfelt 3 og 4)**

Strøby Jensen, Carsten. "Toward Conflict Based Concensus: a historical analysis of Social Partnership in Denmark". I Stefan Berger & Hugh Compston (eds.): *Social Partnership in the 1990s - The West European Experience in Historical Perspective*, Oxford, Berghamn Books (forthcoming). **(Projektfelt 2 og 4)**

Artikler i øvrigt

1999

Due, Jesper, Jørgen Steen Madsen. *Opgør med centralismen, Danmarks Lærerforenings fagpolitiske strategi gennem 125 år*. Folkeskolen nr. 17, 29. april 1999, s. 16-21. **(Projektfelt 1)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. *Overenskomstforhandlingerne 1999. Artikler og notater fra overenskomstforløbet* (50 sider). FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet 1999 (Forskningsnotat nr. 24). **(Projektfelt 1)**

Jørgensen, Carsten. *Septemberforliget i historisk perspektiv*. Minikronik i Erhvervsbladet, 2. september 1999. **(Projektfelt 1)**

Navrbjerg, Steen E. *Når ledelsesretten uddelegeres* Kronik i Aktuelt, 3. september 1999. **(Projektfelt 1 og 5)**

Strøby Jensen, Carsten. *EU's udfordring til den danske aftalemodel*. Kronik i Berlingske Tidende, 6. september 1999. **(Projektfelt 1 og 4)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. *Septemberforliget*. Kronik i Politiken, 6. september 1999. **(Projektfelt 1)**

Madsen, Jørgen Steen. *Septemberforliget og ledelsesretten*. Kommentar i finans, fagblad for Finansforbundet, nr. 12, 17. september 1999. **(Projektfelt 1 og 5)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. *Septemberforliget og den europæiske udfordring*. Kommentar i DJØFbladet, 8. oktober 1999. **(Projektfelt 1 og 4)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. *Optakt til OK2000: Feriefri dage og pension forudsætning for forlig*. Analyse til Mandag Morgen, 2. december 1999. **(Projektfelt 1)**

Jørgensen, Carsten. *Sporene fra 1998 skræmmer i den ny runde af danske overenskomstforhandlinger*. Dansk udgave af Eiro-artikel, 18. december 1999. **(Projektfelt 1)**

2000

Andersen, Søren Kaj. "Danemark: Confédération syndicale recherche nouveau message". I *Chronique Internationale de l'IREs* No 62, p. 20 - 26, Paris janvier 2000. **(Projektfelt 1** **??)**

Jørgensen, Carsten. "Fritid og pension er stadig hovedtemaer i overenskomstforhandlingerne". Dansk udgave af *Eiro-artikel*, 13. januar 2000. **(Projektfelt 1)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. "Kun aftaleimplementering sikrer den danske model", *Politiken*, 19. januar 2000, 3. sektion s. 4. **(Projektfelt 1 og 4)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. *Stabilitetspagt i industrien*. Kommentar til overenskomstforhandlingerne til FAOS hjemmeside, 24. januar 2000. **(Projektfelt 1)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. "OK2000 og den danske model: Krisen er afblæst indtil videre". Analyse til *Mandag Morgen*, 27. januar 2000. **(Projektfelt 1)**

Strøby Jensen, Carsten. "Mellem lov og aftale i den danske model". Kommentar i *Berlingske Tidende*, 30. januar 2000, Erhvervskronik. **(Projektfelt 1 og 4)**

Jesper Due og Jørgen Steen Madsen. "Akademikere svækker aftalemodel". Kommentar i *Politiken* 4 februar 2000, Kultur og Debat side 5. **(Projektfelt 1 og 4)**

Due, Jesper og Jørgen Steen Madsen. *Overenskomstforhandlingerne 2000. Tre artikler fra overenskomstforløbet. Optakt – midtvejs - evaluering* (31 sider). FAOS, Sociologisk Institut, Københavns Universitet 2000 (Forskningsnotat nr. 27). **(Projektfelt 1)**

faos
30.06.2000